

Paul A. Samuelson piše nedavno u prigodnom članku uz 60-godišnjicu A. Lerner da je u prvom i trećem izdanju svoje knjige »Economics« koristio Lernerovu mjeru E_s . No u drugom i ostalim izdanjima prešao je na Stiglerovu mjeru, jer su ga zamorila pisma što je primao od studenata (i profesora) koji su mislili da se okliznuo u rezoniranju (»because I got tired of receiving letters from students and teachers thinking that I had made a slip in reasoning«).¹⁾

4. Procijenimo sada valjanost pojedine lučne mjere, polazeći od ova dva kriterija:

(a) lučna mjera mora biti ispravan indikator ponašanja ukupnog prihoda,

(b) lučna mjera treba da bude dobra aproksimacija koeficijenta elastičnosti u jednoj tački.

Lako se može pokazati da Daltonove mjere ne zadovoljavaju prvi kriterij.

Dokaz za E_1 . Pretpostavimo da je $E_1 = -1$, dakle da je $p_1 \Delta q + q_1 \Delta p = 0$. Ukupni prihod poslije porasta cijene je

$$p_2 q_2 = (p_1 + \Delta p)(q_1 + \Delta q),$$

gdje je $\Delta p > 0$ i $\Delta q < 0$. Prema tome je

$$p_2 q_2 < p_1 q_1 + (p_1 \Delta q + q_1 \Delta p)$$

Odatle slijedi, prema pretpostavci, da je

$$p_2 q_2 < p_1 q_1$$

Ukupni prihod se, dakle, smanjio iako elastičnost potražnje nije po apsolutnoj vrijednosti veći od 1.

Slično se dokazuje da E_2 općenito ne zadovoljava prvi kriterij. No treba napomenuti da u posebnom slučaju kad E_1 ne zadovoljava taj kriterij,

E_2 ga zadovoljava i obrnuto. Naime, kad je $E_1 = -1$ odnosno $\frac{\Delta q}{q_1} + \frac{\Delta p}{p_1} = 0$,

tada je, očigledno, $\frac{\Delta q}{q_2} + \frac{\Delta p}{p_2} < 0$, tj. $E_2 < -1$. Naime, $q_2 < q_1$ i $p_1 < p_2$ pa je

$p_1 q_2 < p_2 q_1$, dakle $\frac{p_1}{q_1} < \frac{p_2}{q_2}$ a odatle $|E_1| < |E_2|$. Na primjer, te dvije mjere

elastičnosti na luku između tačaka ($p_1 = 25$, $q_1 = 100$) i ($p_2 = 25,5$; $q_2 = 98$) imaju ove vrijednosti: $E_1 = -1$ a $E_2 = -51/49$. Ukupni prihod prije promjene cijene je $p_1 q_1 = 2500$ a poslije se reducira na $p_2 q_2 = 2499$ što je u skladu samo sa indikatorom elastičnosti E_2 . Porast cijene je izazvao takav pad potražnje da se i ukupni prihod smanjio. Potražnja je, dakle, elastična.

¹⁾ P. A. Samuelson; A. P. Lerner at Sixty, Review of Economic Studies, Vol. XXXI, No. 86, str. 170.

Sve ostale mjere zadovoljavaju prvi kriterij. Na primjer, iz $|E_s| > 1$ slijedi

$$\log q_1 - \log q_2 > \log p_2 - \log p_1$$

ili

$$\log \frac{q_1}{q_2} > \log \frac{p_2}{p_1}$$

i

$$\frac{q_1}{q_2} > \frac{p_2}{p_1},$$

dakle

$$p_1 q_1 > p_2 q_2$$

Pogledajmo sada kako te zadnje četiri mjere zadovoljavaju drugi kriterij. Odstupanje svake od tih lučnih mjera od koeficijenta elastičnosti u tački može se razviti u Taylorov red pa zatim usporediti koeficijente od $(\Delta p)^k$. Pokazuje se da je E_s najidealnija mjera. Nadalje se pokazuje da je to odstupanje kod E_s zanemarujuće maleno u usporedbi sa odstupanjima kod E_2 i E_1 . Međutim, svaka simetrična sredina (aritmetička, geometrijska, harmonijska itd.) od E_2 i E_1 aproksimira koeficijent elastičnosti u tački približno tako dobro kao i E_s . Isti zaključak vrijedi ako u E_s zamijenimo omjer aritmetičkih sredina od p i q sa omjerom nekih drugih simetričnih sredina tih veličina.

5. U zaključku možemo reći prvo to da je svaki luk krivulje potražnje $P_1 P_2$ sadržan u pravokutniku što je prikazan na slici 1. Mjere elastičnosti na tom luku mogu se zamijeniti sa elastičnostima u ekstremnim tačkama toga pravokutnika pa imamo E_1 , E_2 i E_4 . U analizi potražnje pokazuje se da su mjere E_2 i E_4 korektni indikatori ponašanja ukupnog prihoda, što se ne može reći za mjere E_1 i E_3 . S obzirom na drugi kriterij E_s je bolja mjera elastičnosti od E_2 i E_4 . Stiglerova mjera E_s je ponderirana sredina od E_2 i E_4 . No i svaka simetrična sredina od njih, recimo $(E_2 + E_4)/2$, je zadovoljavajuća aproksimacija. Logaritamska mjera E_s najbolje aproksimira koeficijent elastičnosti.

Ekonomski fakultet, Zagreb

Ljubomir MARTIĆ

OSVRT NA KRETANJE PRIVREDNOG RAZVOJA U SVETU

SA PRIKAZOM RAZVOJA SOCIJALISTIČKIH ZEMALJA

Kao i ranijih godina i ove godine u Jugoslavenskom institutu za ekonomska istraživanja izvršena je komparativna statistička analiza zemalja sa najbržim privrednim rastom. Pri tome smo se rukovodili idejom da naučnu i stručnu javnost što detaljnije upoznamo sa osnovnim elementima stanja i kretanja privrednog razvoja u svijetu. U ostvarenju toga cilja ograničili smo se na analizu zemalja koje se najbrže razvijaju jer one privlače najveću pažnju i najčešći su predmet ekonomskih i opšte društvenih istraživanja.

Prošle i ove godine analiza je proširena u pravcu potpunijeg sagledavanja razvoja socijalističkih zemalja. Gotovo sve socijalističke zemlje u Evropi koje publikuju svoje statističke materijale i stavljaju ih na uvid svetskoj javnosti, nalaze se ili su se nalazile u grupi zemalja koje ostvaruju najbrže stope rasta. Zbog toga je veoma interesantno dati nešto širu analizu njihovog razvoja. Ovde smo se zadržali na prezentaciji i više formalnoj analizi ekonomskih ostvarenja socijalističkih zemalja u posleratnom periodu njihovog privrednog razvoja u odnosu na jednu od predratnih godina. Svesni smo da uključanjem ratnih godina 1941—1945. neminovno osetno gubimo u preciznosti podataka, mogućnosti njihove interpretacije i komparacije, pošto je rat doveo do veoma različitih reperkusija u raznim zemljama stupnjem svojih razaranja, dužinom i intenzitetom trajanja te političkom orijentacijom zemalja u ratnim godinama.

I

U prvom delu se prikazuje privredni razvoj izabраниh zemalja u periodu 1952—1966. god. Ovaj deo analize se gotovo poklapa sa analizama rađenim u Institutu prethodnih godina. U osnovi je zadržan standardni oblik i metod selekcije, analize i prezentiranja materijala. U odnosu na prethodne analize ove godine je došlo do značajnijih izmena jedino u obimu izabраниh i obračunanih zemalja.

Analizom su obuhvaćene zemlje koje ostvaruju per capita prosečnu stopu rasta društvenog proizvoda ili nacionalnog dohotka od bar 5% godišnje u posmatranom periodu. U poređenju sa prošlom godinom (možda je čak ispravnije reći sa prošlim godinama) u ovogodišnjoj analizi nema nekoliko zemalja (ČSSR, Italija, SR Nemačka i Austrija). Kao nova može se jedino smatrati DR Nemačka koja je lane prvi put ušla u naše tabele. Njoj je tu bilo mesto i ranije. Međutim, usled nedostatka potpunih i preciznih statističkih podataka ona ranije nije uvrštena u prikaze. Isti razlog važi i za neke druge zemlje koje verovatno zadovoljavaju navedeni kriterijum a ne nalaze se u tabelama (kao na primer DR Koreja).

U izradi ovog dela analize nastojalo se da podaci prvenstveno budu iz publikacija UN. Nastojanje je diktirano težnjom da se do maksimuma iskoriste, inače uske, mogućnosti upoređivanja većeg broja zemalja u kojima se primenjuju različiti statistički metodi. Kada to nije bilo moguće, korišteni su ostali izvori (statistički godišnjaci pojedinih zemalja; kod obračuna poljoprivredne proizvodnje socijalističkih zemalja i sl.).

Za sada nije bilo mogućnosti da se izvrše kvantitativna ispitivanja podataka i ustanove eventualne razlike koje mogu nastati usled različitih definicija društvenog proizvoda i nekih drugih sličnih agregata. Radi toga nisu vršene korekcije podataka koje bi eventualno omogućile postizanje mnogo potpunije uporedivosti.

Pored osnovne tabele kretanja društvenog proizvoda po stanovniku izrađene su i tabele kretanja industrijske i poljoprivredne proizvodnje, jer ova dva agregata predstavljaju osnovne determinante društvenog proizvoda.

U tabelama je Jugoslavija predstavljena sa dve serije podataka koji potiču iz različitih izvora: iz Statističkog godišnjaka SFRJ i iz publikacija UN. U principu ne bi trebalo da postoje razlike između ove dve serije podataka. No, one ipak postoje iako su relativno male ili čak beznačajne. Uzroci ovim razlikama mogu biti vrlo različiti. Kod poljoprivredne proizvodnje to je radi toga što UN, umesto kalendarske, indekse računa na osnovu ekonomske godine.¹⁾ Kod društvenog proizvoda razlike nastaju usled toga što UN prikazuje kretanje nacionalnog dohotka a Statistički godišnjak SFRJ kretanje društvenog proizvoda. Kod društvenog proizvoda i poljoprivredne proizvodnje izvesne razlike mogu nastati i usled toga što su stalne cene na osnovu kojih su izračunati indeksi uzete iz različitih godina. Usled svega toga UN su bilo podcenile bilo precenile svaki od prikazanih agregata ako se Statistički godišnjak SFRJ uzme kao osnovno merilo.

Pre nego što pređemo na konkretniju analizu predstavljenih agregata, biće potrebno da se u nekoliko redova zadržimo na opštim konstatacijama. Naime, u ekonomskoj literaturi, posebno onoj koja tretira privredni razvoj, već se duži niz godina spominje i diskutuje o usporavanju privrednog razvoja u svetu. Niz međunarodnih specijalizovanih agencija i naučnih institucija posvećuje izuzetnu pažnju izučavanju i analiziranju uzroka ovome procesu. Bilo bi isuviše ambiciozno kada bi smo se ovde upuštali u bilo kakvu dublju ili detaljniju analizu uzroka koji su doveli do opšteg usporavanja privrednog razvoja u svetu ili pak posledica koje iz toga proističu. Za nas je u ovom slučaju potrebno samo da konstatujemo relativno široku rasprostranjenost takvih zapažanja. Ona su sa svoje strane veoma plastično izražena u našim tabelama prosečnih stopa porasta društvenog proizvoda, industrijske i poljoprivredne proizvodnje (vidi tabele 4, 5, i 6). Tako, na primer, prosečna stopa porasta društvenog proizvoda za sve navedene zemlje u celom periodu 1952—1966. god. iznosi 6,84%.²⁾ Ista ta stopa je u periodu 1952—1960. god. iznosila 7,30%, da bi u periodu 1961—1966. god. pala na 6,07%. Potpuno je istovetna situacija i kod industrijske i poljoprivredne proizvodnje. Prosečna stopa porasta industrijske proizvodnje je pala sa 11,30% u periodu 1952—1960. god. na 9,71% u sledećem periodu, da bi ukupno za ceo period 1952—1966. god. iznosila 10,63%. Kod poljoprivredne proizvodnje je opadanje stope porasta gotovo isto tako jasno izraženo: sa 5,99% na 4,55%, dok za ceo posmatrani period stopa iznosi 5,36%. Privredni razvoj naše zemlje se kreće sasvim u skladu sa opštim tendencijama opadanja tj. usporavanja privrednog razvoja u svetu, što ni najmanje nije ohrabrujuće. Već na osnovu raspoloživih informacija se može sa velikom dozom sigurnosti tvrditi da će se ove tendencije nastaviti, pri čemu će položaj naše zemlje među ovako izabranim zemljama biti još gori. Izvesnu utehu predstavlja činjenica da samo

¹⁾ Detaljnija objašnjenja o načinu izračunavanja indeksa i uopšte o obračunu poljoprivredne proizvodnje od strane FAO mogu se naći u metodološkom delu publikacije: FAO, *The State of Food and Agriculture*, Rim 1968. ili u bilo kojoj publikaciji iste organizacije.

²⁾ Prosečna stopa porasta društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka za sve zemlje je dobijena kao aritmetička sredina.

tri od navđenih zemalja (Japan, Rumunija i Grčka) ubrzavaju stopu rasta u periodu 1961—1966. god. u odnosu na prethodni period.

U tabeli 1 je prikazano kretanje društvenog proizvoda po stanovniku (nacionalnog dohotka po stanovniku za socijalističke zemlje i Jugoslaviju po podacima iz publikacija UN). Na osnovu ove tabele i tabele 4 vidi se da je do 1960. godine Jugoslavija ostvarivala najbržu stopu porasta društvenog proizvoda (nacionalnog dohotka) po stanovniku u svetu (8,78%). Posle toga dolazi do osetnog usporavanja stope rasta u Jugoslaviji, tako da ona u periodu 1961—1966. godina iznosi samo 6,27% odnosno 6,39% (s tim što je samo u 1963. i 1964. godini ostvarena nešto viša stopa rasta). U međuvremenu dolazi do znatnijeg ubrzanja u privrednom razvoju Japana, tako da on od 1961. godine postaje zemlja koja ostvaruje najbržu stopu privrednog razvoja (preciznije rečeno najvišu stopu porasta društvenog proizvoda po stanovniku). Iako se u poslednjim godinama mogu osetiti izvesna usporavanja privrednog rasta i u Japanu, to su još uvek samo blage oscilacije koje bitno ne utiču na opštu tendenciju izrazito brzog razvoja. Od ostalih zemalja je interesantno još primetiti da u Rumuniji dolazi do naglog ubrzanja privrednog rasta poslednjih godina, te je na osnovu toga uspela da istisne Jugoslaviju i sa trećeg mesta. Bugarska u celom periodu ostvaruje konstantno visoku stopu rasta, tako da se veoma približila Japanu. Pored Jugoslavije naglije usporavanje stope rasta je veoma primetno kod DR Nemačke, SSSR-a i Izraela.

Ovde je potrebno učiniti jednu napomenu suštinskog karaktera. Mi smo za početnu godinu analize odabrali 1952. godinu bez ikakvih pretenzija da se namerno uveća stopa privrednog razvoja Jugoslavije. Iako je tačno da je indeks društvenog proizvoda i nacionalnog dohotka 1952. godine u Jugoslaviji niži od indeksa za iste agregate u periodu 1948—1951. godina a jedva iznad nivoa 1939. godine, ipak to nije bio razlog da odaberemo baš 1952. god. kao baznu. Ono što je karakteristično za privredni razvoj Jugoslavije do 1952. godine, sa njenim ekonomskim i političkim osobinama, toliko je specifično da nema mesta nekoj ozbiljnijoj komparativnoj analizi. U želji da stavimo našu zemlju u isti ili podjednak položaj sa ostalim zemljama, izabrali smo 1952. godinu kao baznu godinu analize. 1952. godina se može uzeti kao godina početka normalnijeg i pravilnijeg razvitka Jugoslavije, kada u praksi sasvim jasno dolazi do izražaja sopstveni put socijalističkog razvoja. Tada su stvoreni uslovi za samostalan razvoj privrede koja je konačno uspela da se oslobodi posledica raznih vidova spoljnih pritiska.

U tabeli 2 je prikazano kretanje a u tabeli 5 prosečne stope porasta industrijske proizvodnje. Po tempu porasta Jugoslavija se nalazi na četvrtom mestu, iza Japana, Bugarske i Rumunije. Do 1963. godine Jugoslavija se nalazila odmah iza Japana i Bugarske. Opšte usporavanje privrednog razvoja naše zemlje se veoma negativno odrazilo i na dinamici rasta industrijske proizvodnje: do 1960. god. stopa porasta je iznosila 13,48% (odnosno 13,43%) da bi u periodu 1961—1966. god. ta stopa pala na 9,57%, što se može smatrati

veoma skromnim ostvarenjem za naše uslove (u ovom zaključku se oslanjamo na dosadašnju dinamiku rasta industrijske proizvodnje kod nas). Pored Jugoslavije vrlo osetan pad stope rasta industrijske proizvodnje primetan je kod Japana i DR Nemačke (što se donekle da objasniti dostignutim nivoom razvijenosti ove dve zemlje).

Kod poljoprivredne proizvodnje imamo donekle specifičnu situaciju zbog mogućnosti osetnijih oscilacija stopa rasta u zavisnosti od jedne žetve (dobre ili loše). Ali se i ovde u osnovi pokazuju dugoročne tendencije jasnije nego što se to na prvi pogled očekuje. Kretanje poljoprivredne proizvodnje je prikazano u tabeli 3 a prosečne stope porasta u tabeli 6. Izrael ostvaruje izuzetno visoku stopu porasta poljoprivredne proizvodnje, kojoj ni jedna druga zemlja ne može ni da se približi. Sve do 1964. god. jedino je Jugoslavija donekle išla u korak sa Izraelom (i to prvenstveno zbog izrazito loše žetve u 1952. godini). Sada je situacija dosta drugačija. Vrlo spora dinamika rasta poljoprivredne proizvodnje posle 1960. godine (što čak ni izrazito dobra žetva 1966. godine nije uspela da kompenzira) je naglo usporila ukupnu prosečnu stopu porasta. Brz razvoj poljoprivrede u DR Nemačkoj je doveo do toga da se ona izdvojila i da sada zajedno sa Izraelom i Jugoslavijom čini izdvojenju grupu zemalja po dinamici porasta poljoprivredne proizvodnje.

II

Nastojanje da se posebno prikaže privredni razvoj socijalističkih zemalja u posleratnom periodu u odnosu na jednu predratnu godinu posledica je, s jedne strane, želje da se na jednom mestu i sažeto prikažu ostvarenja pojedinih zemalja na ekonomskom planu, a s druge strane, želje da se da jedan dugoročni presek kretanja privreda na osnovu koga bi analiza u prvom delu ovoga prikaza bila relativno potpunija. Na ovaj način se postiže veća mogućnost za upoređenja privrednog razvoja naše zemlje sa drugim socijalističkim zemljama.

Kod izrade tabele 7 — »Indeksi kretanja privrednog razvoja nekih socijalističkih zemalja« kod nekih zemalja smo naišli na izuzetne probleme. To se u prvom redu odnosi na nedostatak preciznih podataka za predratne godine kod Poljske, CSSR i donekle Mađarske. Podaci su često nepotpuni i neuporedivi te su iziskivali posebne napore da bi se učinili bar relativno uporedivim. To nam nije potpuno uspelo da uradimo u slučaju Poljske za stavku nacionalnog dohotka: indeks za 1938. godinu se odnosi na predratnu teritoriju a za 1952., 1960. i 1966. god. na sadašnju teritoriju. I pored toga što su uloženi veliki naponi da se dođe bar do jednoobrazovnosti izvora podataka, u tome se nije uspelo zbog nepostojanja tako dugih serija u većini statističkih godišnjaka pojedinih zemalja. Razne publikacije UN su tu služile kao dopuna. I pored svega što je gore rečeno, smatramo da je postignuta sasvim zadovoljavajuća uporedivost. Da bi se došlo do potpune uporedivosti

bilo bi potrebno uložiti ogroman trud i sprovesti veoma obzirljiva i dugotrajna naučna istraživanja.

U tabeli 7 je prikazano kretanje nacionalnog dohotka, industrijske i poljoprivredne proizvodnje za jednu predratnu godinu (kao baznu), te za 1952, 1960. i 1966. godinu. Isto tako data je prosečna stopa rasta nacionalnog dohotka, te industrijske i poljoprivredne proizvodnje za ceo posmatrani period kod svake zemlje. Za SSSR i Jugoslaviju su date iste stope rasta ali bez ratnih godina, 1941—1945., i to zato što su te zemlje pretrpele teška ratna razaranja, znatno teža nego ostale zemlje. Kod Poljske se nije postupilo na isti način jer su ratna razaranja verovatno bila više nego kompenzirana teritorijalnim promenama.

Upoređujući stavku nacionalnog dohotka u tabeli 7 vidimo da je najveći porast zabeležen u SSSR-u, sa indeksom nacionalnog dohotka od 639 u 1966. god. (1940 = 100) uz prosečnu stopu rasta za period 1940—1966. god. od 9,23% (bez ratnih godina 1941—1945). Poljska je na drugom mestu, sa indeksom od 617 u 1966. god. (1938 = 100) i prosečnom stopom porasta nacionalnog dohotka u periodu 1938—1966. god. od 6,71%. Jugoslavija je na trećem mestu, sa prosečnom stopom porasta nacionalnog dohotka u periodu 1939—1966. god. od 5,56% (bez ratnih godina 1941—1945) i indeksom od 329 u 1966. god. (1939 = 100). Ostale zemlje imaju nešto niže stope porasta nacionalnog dohotka a njihov redosled se vidi iz tabele.

Jasno se primećuju značajne razlike i u veličini porasta i u stopi rasta nacionalnog dohotka SSSR-a i Poljske u odnosu na ostale zemlje. Kod Poljske veliki deo tako visokog indeksa nacionalnog dohotka i prosečne stope porasta nacionalnog dohotka otpada na značaj pripojenih teritorija posle II svetskog rata. SSSR beleži veoma visoku prosečnu stopu porasta nacionalnog dohotka, čak znatno višu i od Poljske. U pogledu realnosti tih indeksa teško je reći nešto određenije. Pošto su svi indeksi u ovoj analizi izračunati na bazi stalnih cena, ali iz različitih godina, to možda na izvestan način može uticati na komparativnu visinu indeksa kod raznih zemalja. Stalne cene iz neke ranije godine daju nešto veće indekse od istih indeksa izračunatih na bazi stalnih cena iz neke kasnije godine. Neki teoretičari na Zapadu su stavljali i druge primedbe i prigovore koje su potkrepljivali putem preračunavanja nacionalnog dohotka i društvenog proizvoda preko američkih ili nekih drugih cena.³⁾ Tako dobiveni indeksi se razlikuju od zvaničnih sovjetskih, ali bi se i indeksi svih ostalih zemalja razlikovali od zvaničnih ako se preračunaju na američke ili bilo koje cene neke druge zemlje.

Ovde bi u analizu trebalo uključiti predratni nivo nacionalnog dohotka za sve posmatrane zemlje, per capita predratni nivo nacionalnog dohotka ili društvenog proizvoda, te eventualno neke druge opšte agregate koji bi nam

³⁾ Za detaljnija objašnjenja vidi:

A. Bergson, *The Real National Income of Soviet Russia Since 1928*, Cambridge 1961, S. Kuznets u zborniku radova: *Economic Trends in the Soviet Union*, Cambridge 1963.

plastično predočili jednu realnu i samerljivu ocenu nivoa sa kojeg su zemlje startovale. Time be se dobila sasvim realna slika ekonomskih ostvarenja pojedinih zemalja i značaja tih ostvarenja. No to se za sada ne postavlja kao cilj jednog rada ovog obima, koji je u osnovi numeričkog karaktera.

Kod industrijske proizvodnje najbrži porast ostvaruje Bugarska (sa prosečnom stopom porasta od 12,54% za period 1939—1966). Izrazito visoke stope porasta su takođe ostvarile SSSR, Jugoslavija i Poljska. Brz razvoj industrijske proizvodnje je jedna manje-više opšta karakteristika razvoja socijalističkih zemalja.

Posmatrano generalno, suština tako visoke stope porasta industrijske proizvodnje u Poljskoj postaje potpuno razumljiva i shvatljiva ako se uzme u obzir značaj teritorijalnih promena na industrijski potencijal zemlje. Kod Bugarske se suština problema znatno komplikuje zbog niza drugih faktora. Tu su prisutni veliki trud i želja naroda da se zemlja što brže ekonomski razvija. No kako baš isto to važi i za ostale socijalističke i nesocijalističke zemlje, razlog moramo tražiti na drugoj strani. Kao prvi faktor uzet ćemo ekonomsku nerazvijenost Bugarske pre rata, a posebno nizak nivo industrijske proizvodnje. Iz statističkih publikacija zvanične bugarske statistike se vidi da pre rata skoro uopšte nisu postojale cele grane industrijske proizvodnje ili je pak njihova proizvodnja bila toliko mala da ju je bilo nemoguće statistički zabeležiti, dok su neke druge bile na stupnju ručne i priručne proizvodnje. To se pre svega odnosi na mašinsku, metaloprerađivačku i elektroindustriju.⁴⁾ Pored ovog, stupanj ratnih razaranja u Bugarskoj bio je relativno mali, što je sa svoje strane omogućilo brže prilagođenje ostvarivanju plana industrijalizacije zemlje. Kao treći faktor navodimo statističke metode koje se primenjuju u Bugarskoj, što je bilo objašnjeno ranije.

U pogledu poljoprivredne proizvodnje situacija je gotovo obrnuta u odnosu na ostvarenja industrije. Osim SSSR-a i donekle Bugarske, sve ostale zemlje su ostvarile izrazito nisku stopu rasta poljoprivredne proizvodnje. Ove dve zemlje su i jedine koje su uspele da udvostruče predratni nivo poljoprivredne proizvodnje (u 1966. godini je indeks SSSR-a 225, a Bugarske 205 pri čemu je 1939 = 100). Izrazito loše stanje i posebno dinamika rasta poljoprivredne proizvodnje socijalističkih zemalja je pitanje koje zaslužuje veliku pažnju i trebalo bi svakako da bude predmet ozbiljnih ekonomskih istraživanja. Neka naša preliminarna istraživanja pokazuju da je u nekim socijalističkim zemljama ukupna poljoprivredna proizvodnja po stanovniku u 1966. godini niža nego što je bila u baznoj predratnoj godini. Sve su to indikatori koji nedvosmisleno potvrđuju činjenicu da su u svom privrednom razvoju socijalističke zemlje posvećivale nedovoljnu pažnju razvoju poljoprivredne proizvodnje.

⁴⁾ Za više podataka vidi:

E. G. Kamenow, *Razvoj gospodarstva Bugarske*, *Ekonomista*, 1/1965, Warszawa, Z. Popov, Komparativna analiza privrednog razvoja SFRJ Jugoslavije i NR Bugarske, *Ekonomist*, 1-2/1967., Zagreb.

Tabela 1

Indeksi kretanja društvenog proizvoda po stanovniku

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
1. Japan	100	104	105	112	125	132	137	160	182	206	215	237	268	275	301
2. Bugarska	100	120	118	124	124	139	146	178	187	191	209	228	249	265	292
3. Rumunija	100	114	111	134	124	141	143	160	179	192	199	217	241	263	286
4. Jugoslavija UN	100	118	120	133	131	160	161	187	196	203	209	232	260	265	283
4a. Jugoslavija SG	100	117	120	134	128	155	158	183	192	200	205	228	255	261	279
5. SSSR	100	108	119	131	143	150	166	175	185	175	203	208	225	237	252
6. Grčka	100	114	118	125	134	145	149	153	159	174	179	192	207	221	...
7. DR Nemačka	100	107	111	121	127	138	165	168	176	184	188	188	196	211	222
8. Izrael	100	97	120	127	135	141	149	162	170	180	192	204	216	224	220
9. Poljska	100	109	117	125	132	141	147	154	157	167	169	179	188	199	215
10. Mađarska	100	112	107	115	102	126	134	142	155	165	172	181	188	190	206

Izvori: UN, *Statistical Yearbook*, 1962; 1965; 1967.

* (U navedenim publikacijama nema traženog podatka.)

Tabela 2

Indeksi kretanja industrijske proizvodnje

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
1. Japan	100	120	130	140	173	201	202	251	314	375	390	428	501	526	586
2. Bugarska	100	115	128	137	157	183	209	253	286	319	372	410	455	521	586
3. Rumunija	100	115	122	140	154	166	183	201	233	270	307	346	394	446	495
4. Jugoslavija UN	100	111	127	147	162	189	210	238	275	293	315	363	421	454	476
4a. Jugoslavija SG	100	111	126	147	162	189	210	238	274	294	314	363	421	455	474
5. Izrael	—	—	—	100	101	113	124	141	159	186	210	239	272	299	304
6. SSSR	100	112	127	143	158	174	192	213	234	255	280	303	324	351	385
7. Poljska	100	118	131	146	159	175	192	209	233	257	278	294	320	350	376
8. Grčka	100	112	139	144	146	156	173	175	193	202	223	239	265	289	337
9. DR Nemačka	100	112	124	134	142	153	170	191	207	219	233	241	255	270	287
10. Mađarska	100	110	108	115	104	119	134	148	168	186	200	213	228	236	251

Izvori: UN, *Statistical Yearbook* 1962, 1965, 1967.

Tabela 3

Indeksi kretanja poljoprivredne proizvodnje

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.	1964.	1965.	1966.
1. Izrael	100	115	120	132	149	162	183	207	203	233	270	278	323	336	332
2. Jugoslavija UN	100	163	131	171	149	210	170	230	204	180	199	217	224	210	259
2a. Jugoslavija SG	100	142	128	159	131	190	167	220	198	193	200	220	232	211	245
3. DR Nemačka	100	94	107	118	111	133	153	156	158	157	149	180	204	228	...
4. Grčka	100	129	125	138	142	162	154	158	148	175	169	189	197	203	212
5. Bugarska	100	121	107	117	109	128	127	149	154	149	155	159	178	180	207
6. SSSR	100	103	108	120	136	140	156	136	160	164	167	154	176	178	196
7. Rumunija	100	118	119	140	113	140	120	145	147	157	144	147	156	163	181
8. Poljska	100	102	109	111	119	124	128	127	133	147	135	141	143	156	165
9. Mađarska	100	120	123	138	120	137	144	153	145	146	147	155	163	155	164
10. Japan	100	89	98	116	113	116	122	121	123	124	134	131	136	137	141

Izvori: FAO, *The State of Food and Agriculture, 1962, 1967, 1968.*

Za socijalističke zemlje: godišnjaci poljoprivrednih zemalja i Narodno
 gospodarstvo socijalističkih stran v 1966. godu, Moskva, 1967.

* (U navedenim izvorima nema traženog podatka.)

Tabela 4

Prosečne stope rasta društvenog proizvoda po stanovniku

Z E M L J A	P e r i o d		
	1952—1966.	1952—1960.	1961—1966.
1. Japan	8,19	7,77	8,70
2. Bugarska	7,96	8,14	7,69
3. Rumunija	7,79	7,55	8,14
4. Jugoslavija UN	7,71	8,78	6,27
4a. Jugoslavija SG	7,60	8,50	6,39
5. SSSR	6,82	7,99	5,26
6. Grčka	6,29*	5,97	6,96*
7. DR Nemačka	5,86	7,32	3,93
8. Izrael	5,79	6,86	4,34
9. Poljska	5,62	5,80	5,39
10. Mađarska	5,30	5,63	4,87
Prosek	6,84	7,30	6,07

* Stopa rasta se odnosi na period 1952—1965. god., odnosno 1961—1965. god.

Tabela 5

Prosečne stope rasta industrijske proizvodnje

Z E M L J A	P e r i o d		
	1952—1966.	1952—1960.	1961—1966.
1. Japan	13,46	15,38	10,99
2. Bugarska	13,46	14,04	12,71
3. Rumunija	12,10	11,15	13,34
4. Jugoslavija UN	11,79	13,48	9,57
4a. Jugoslavija SG	11,76	13,43	9,57
5. Izrael	10,64	9,72	11,39
6. SSSR	10,11	11,21	8,70
7. Poljska	9,92	11,15	8,26
8. Grčka	9,07	8,57	9,78
9. DR Nemačka	7,82	9,52	5,64
10. Mađarska	6,79	6,70	6,87
Prosek	10,63	11,30	9,71

Tabela 6

Prosečne stope rasta poljoprivredne proizvodnje

Z E M L J A	P e r i o d		
	1952—1966.	1952—1960.	1961—1966.
1. Izrael	8,95	9,25	8,59
2. Jugoslavija UN	7,03	9,33	4,06
2a. Jugoslavija SG	6,61	8,91	3,65
3. DR Nemačka	6,54*	5,88	7,57*
4. Grčka	5,51	5,02	6,14
5. Bugarska	5,33	5,55	5,00
6. SSSR	4,92	6,05	3,51
7. Rumunija	4,33	4,93	3,51
8. Poljska	3,64	3,63	3,65
9. Mađarska	3,60	4,75	2,06
10. Japan	2,49	2,62	2,36
Prosek	5,36	5,99	4,55

* Stopa rasta se odnosi na period 1952—1965. god., odnosno 1961—1965. god.

Tabela 7

Indeksi kretanja privrednog razvoja nekih socijalističkih zemalja

1. SSSR	1939.	1952.	1960.	1966.	1939—1966. ²⁾
Nacionalni dohodak	100 ¹⁾	246	436	639	9,23
Industrijska proizvodnja	100	226	529	874	10,35
Poljoprivredna proizvodnja	100	115	184	225	3,75
2. Poljska	1938.	1952.	1960.	1966.	1938—1966.
Nacionalni dohodak ³⁾	100	288	436	617	6,71
Industrijska proizvodnja	100	303	706	1.139	9,07
Poljoprivredna proizvodnja	100 ⁴⁾	94	125	115	1,58
3. Jugoslavija	1939.	1952.	1960.	1966.	1939—1966. ²⁾
Nacionalni dohodak	100	101	214	329	5,56
Industrijska proizvodnja	100	164	449	777	9,72
Poljoprivredna proizvodnja	100	69	137	169	2,41
4. Bugarska	1939.	1952.	1960.	1966.	1939—1966.
Nacionalni dohodak	100	156	281	426	5,51
Industrijska proizvodnja	100	416	1.190	2.438	12,54
Poljoprivredna proizvodnja	100	99	152	205	2,69

5. Rumunija	1938.	1952.	1960.	1966.	1938—1966.
Nacionalni dohodak	100	158	266	441	5,44
Industrijska proizvodnja	100	216	503	1.069	8,83
Poljoprivredna proizvodnja	100	90	132	163	1,76
6. CSSR	1937.	1952.	1960.	1966.	1937—1966.
Nacionalni dohodak	100	185	288	338	4,29
Industrijska proizvodnja	100	194	405	560	6,12
Poljoprivredna proizvodnja	100 ⁵⁾	84	103	112	0,37
7. Mađarska	1938.	1952.	1960.	1966.	1938—1966.
Nacionalni dohodak	100	146	225	300	4,00
Industrijska proizvodnja	100	252	423	633	6,81
Poljoprivredna proizvodnja	100	70	102	115	0,50

1) 1940. godina

2) Bez ratnih godina 1941—1945.

3) Za 1938. godinu indeks se odnosi na predratnu teritoriju, a ostale na posleratnu.

4) Prosek za period 1934/1938. godine.

5) 1936. godine.

Jugoslovenski institut za
ekonomska istraživanja,
Beograd

Zoran POPOV

LITERATURA

1. Nations Unies, *Etude sur la situation économique de l'Europe depuis la guerre*, Geneve, 1953, str. 30 i 279.
2. Nations Unies, *Etude sur la situation économique de l'Europe en 1949*, Geneve, Annexe C, Tableau II, str. 311.
3. United Nations, *Statistical Yearbook*, 1958, 1963, 1966 i 1967.
4. FAO, *The State of Food and Agriculture*, 1965, 1966, 1967 i 1968.
5. *Narodnoe hozjajstvo SSSR*, 1961, 1964, 1965.
6. *Rocznik Statystyczny PRL*, 1963, 1964 i 1965.
7. *Statistički godišnik NRB*, 1963, 1964, 1965, 1966.
8. *Statistika i evkönyv*, 1963, 1965 i 1966.
9. *Statistička ročenka CSSR*, 1958, 1960, 1965 i 1966.
10. *Annuaire statistique RPR*, 1963, 1964 i 1965.
11. *Statistički godišnjak SFRJ*, 1960, 1965, 1967 i 1968.
12. *Narodnoe hozjajstvo socijalističkih stran v 1966 godu*, Moskva, 1967.
13. S. Stajić, *Nacionalni dohodak Jugoslavije 1923—1939. u stalnim cenama*, Ekonomski institut SR Srbije, Beograd, 1959.
14. S. Stajić, *Realni nacionalni dohodak Jugoslavije u periodima 1926—1939 i 1947—1956*, Ekonomski problemi, Ekonomski institut SFRJ, Beograd, 1957.